

Kivinin kadonnutta satamaa etsimässä

Kari Mäntylä

6.11.2023

Viikkoa ennen juhannusta sunnuntaiaamuna 18.6.2023 kokoontui Porin Kivinin venerantaan kahdeksan hengen ryhmä. Tavoitteena oli selvittää Kokemäenjoen suulla 300–400 vuotta sitten (1600- ja 1700-luvuilla) sijainneen merisataman sijainti. Me kaikki tiesimme, että Kivinissä on sijainnut Porin entinen ulkosatama. Se tunnettiin alkujaan nimellä Sandudden eli Santanenä eli Hietanenä. Sataman alueelta oli löydetty myös suuri ankkuri, jonka kopio on nähtävillä Kyläsaaren Kylätalon pihalla.

Meistä kukaan ei tiennyt, missä tarkkaan ottaen satama aikoinaan sijaitsi. Ryhmämme itselleen asettama tehtävä oli selkeä: Oli etsittävä entisen Sanduddenin sataman paikka.

Meillä oli apuna kaksi dokumenttia: 1) Porin historia II -kirjassa kerrotaan vuoteen 1674 ajoittuvasta suunnitelmasta rakentaa silta Santanenän saaren ja lähellä sijainneen pikku saaren välille (Rooth 1958, s. 357). 2) Santanenän alueesta oli tehty 1600- ja 1700-lukujen taitteesta kartta, jonka tutkimusryhmän jäsen Pekka Väisänen oli hankkinut Tukholman valtionarkistosta (Riksarkivet). Retken uusinta tekniikkaa edusti Väisäsen drone, jolla otettiin ilmakuvia.

Meillä oli mielessämme kriteerit, jotka hyvän satamapaikan tulee täyttää; riittävästi avointa syvää vettä purjelaivojen manöövereille, satamassa vettä useampi metri, rannan on hyvä olla jyrkähkö ja sataman tulee olla suojassa kovilta tuuilta. Siirryimme Kivinin venerannasta kahdella veneellä vähän matkaa alajuoksulle päin Marja-Leena Kukkasmaen koti- ja kesäpaikan venevalkamaan.

J.W. Rooth (1958) kirjoitti Santanenään suunnitellusta sillasta seuraavasti:

Mainittuna vuonna 1674 ryhtyi kreivikunnan vouti Paavali Paavalinpoika Callia suunnittelemaan Santanenään ”siltaa, jossa olisi joitakin kiviarkkuja, että alus voitulla sen luo ja olla turvassa myrskyltä”, ts. eräänlaista aallonmurtajaa. Hän lupasi rakennuttaa sen siellä olevaan pieneen salmeen talvella, jos saa kreivittäreltä luvan, ja vakuutti, että etenkin pienet alukset, kuten ”vanha laiva”, olisivat siellä turvassa. Talvella 1675 ilmoitetaan paikalle jo ajatun tarvittavat tukit.

Tukholman Riksarkivetin kartassa näkyy silta varsinaisen Sanduddenin saaren ja aivan lähellä sen pohjoispuolella sijaitsevan pienen saaren välillä. Edellä mainitun kirjallisuustiedon mukaan silta suunniteltiin rakennettavaksi kiviarkkujen päälle pieneen salmeen. Sillan takana sataman alukset voisivat olla turvassa myrskyiltä eräänlaisen aallonmurtajan takana. Kirjallisuustieto ja kartta kertovat siis samasta asiasta, sillasta.

Maastoa, vanhoja ja tämän päivän karttoja tutkimalla löytyi yksi paikka, johon kaikki kriteerimme ja vanhat historiatiedot tuntuivat sopivan. Se sijaitsee Kivininmäen pohjoispuolella lähempänä mäen länsipäätä. Siinä on pohjoispuolella kumparemainen saari, jonka korkeus on nykyisen kartan korkeuskäyrien mukaan yli 2,5 m, mutta alle 5 m mpy. Saarella on yksi mökki ja saunarakennus. Saaren ja Kivininmäen välissä on noin 2 metriä leveä, kivillä reunustettu oja, jonka ylittää kevyt kävelysilta. Tätä siltaa edeltänyt silta 1900-luvun alkupuolella ylitti kapean salmen noin 50 metriä nykyistä siltaa idempänä.

Kuva 1. Sanduddenin (Kivinin) sataman länsiosa nykyään. Kuvassa vasemmalla Kivininmäkeen kuuluvaa aluetta, oikealla entinen kumparemainen pieni saari ja välissä kapea salmi. Ensimmäinen salmen ylittävä, kiviarkkujen päällä levännyt silta rakennettiin noin vuonna 1675. Se toimi myös aallonmurtajana, jonka taakse satamassa olevat laivat vedettiin myrskyn ajaksi turvaan.

Valokuva: Kari Mäntylä 5.11.2023.

Uudenajan alkupuolella 1600-luvulla eli 350–400 vuotta sitten vedenpinta on ollut yli 2,5 metriä korkeammalla (tai oikeammin maa on ollut yli 2,5 metriä alempana) kuin nykyään. Maankohoamisen lisäksi Kokemäenjoki on tuonut

Pihlavanlahden alueelle metrikaupalla lietettä, mutta ainakin 1600-luvulla Sanduddenin (Kivinin) alueella veden syvyys riitti hyvin purjelaivojen purjehtia. On hyvä pitää mielessä, että tuohon aikaan Sandudden oli saari; vettä oli kaikkialla sen ympäristössä. Kivinin edusta ja alapuolinen vesialue kuitenkin madaltuivat kaiken aikaa, ja myöhemmin (1900-luvulla) vesikasvillisuus alkoi runsastua voimakkaasti. Sandudden lakkasi toimimasta kauppasatamana 1805 Porin ulkosatamatoimintojen siirryttyä kokonaan Reposaareen.

Nykyään vanhojen huviloiden reunustaman Kivininmäen pohjoispuolen ranta on jyrkähkö ja niin se ollut myös silloin, kun paikalla oli kauppalaivojen satama. Satamalaiturit ovat mahdollisesti olleet rannansuuntaiset eli ne on rakennettu osin maan ja osin veden päälle. Näin satamassa olevilla laivoilla on ollut allaan syvä vesi.

Paikka on ollut myös tuulilta melko hyvin suojassa. Sanduddenin ja pienen saaren väliin kiviarkkujen päälle rakennettu silta on tarjonnut suojan jopa Selkämerelle tyypillisiltä navakoilta luoteistuulilta ja -myrskyiltä.

Kauniina sunnuntaipäivänä huviloillaan olleet asukkaat kiittelivät tutkimusryhmäämme siitä, että olimme selvittämässä entisen Sanduddenin sataman paikkaa. He tiesivät hyvin, että tässä jossakin se satama on muinoin ollut, mutta tarkkaa paikkaa he eivät tieneet. Tietämys siitä oli hävinnyt jo aikoja sitten. Meidän kartta- ja historiatietojemme avulla Sanduddenin satama pystyttiin nyt sijoittamaan tiettyyn paikkaan, nykyisen Kivininmäen pohjoisreunan länsipäähän.

Voi sanoa, että retkemme onnistui oikein hyvin. Vanha Sanduddenin sataman paikka taisi löytyä.

Kiitokset erinomaisesta yhteistyöstä tutkimusryhmämme muille jäsenille:

- Sinikka Ketonen, Kyläsaaren Kiinteistönomistajat ry, sihteeri
- Marja-Leena Kukkasmäki, asunut ikänsä Kivinissä, kirjailija
- Petri Porkola, meriluonnon ja -kulttuurin valokuvaaja
- Aimo Pörsti, Lännen Erästäjät ry
- Harri Sampolahti, Säppi 2000 ry
- Markku Sandell, YLEn toimittaja
- Pekka Väisänen, Suomen Majakkaseura – Finlands Fyrsällskap ry, Säpin majakan 150-vuotisjuhlakirjan tekijä

Lähteet:

Lovén, L. 2022. Merikarhun kierros — Tarinoita Kokemäenjoen varrelta. Selkämeren kansallispuiston ystävät ry. 248 s. Verkkajulkaisu: www.selkameranystavat.fi.

Lääperi, O. 2008. Merellisen Porin monet kasvot. Kotiseutukirja. Pilot-kustannus Oy, Tampere. 199 s.

Mäntylä, K. 2021. Pori ja Kivinin sataman aika. Kyläsaari, Kyläsaaren kiinteistönomistajat ry:n tiedotuslehti 2021, ss. 8–10.

Porin suomalaisen yhteislyseon lukio (Luonnontieteellinen erikoislukio). 2008. Sedimentaatio Kokemäenjoen suun vesialueella syksyllä 2007. Porin kaupungin tekninen palvelukeskus, GeoSatakunta-hanke. Moniste 18 s. Verkkajulkaisu: https://www.pori.fi/sites/default/files/atoms/files/psyl_et.al_sedimentaatio_2008.pdf.

Ruuth, J., W. 1958. Porin kaupungin historia II, 1558–1809. Uuden suomenkielisen laitoksen toimittanut Mauno Jokipii. Teoksessa: Porin historia I – II. Satakunnan Kirjateollisuus Oy:n kirjapaino, Pori. Kustantanut Porin kaupunki. ss. 259–764.

Räty, J. 1995. Porin Kyläsaaren ankkuri muistomerkiksi Kivinin satamasta. Kyläsaari, Kyläsaaren kiinteistönomistajat ry:n tiedotuslehti 1/95, s. 10.

Saariola, U. 1994. Kokemäensaaren menneitä vaiheita. Teoksessa: Kyläsaaren vaiheita, Kokemäensaaren Vapaaehtoinen Palokunta 100 vuotta. 1994. Oy Kehitys, Pori. ss. 27–49.

Strahler, A., N. 1974. Landforms Made by Running Water (“Virtaavan veden tekemät maanmuodot”). Teoksessa: Physical Geography. 1974. Fourth Edition, Wiley International Edition. USA. p. 413–436.

Säntti, A., A. 1951. Die Häfen an der Kokemäenjoki-Mündung (“Kokemäenjoen suun satamat”). Turun Yliopiston julkaisuja, Annales Universitatis Turkuensis. Sarja A, osa XI:2.

Verkkajulkaisut:

Mäntylä, K. 2022. Kokemäenjoen vesiliikenne eri aikoina. Selkämeren kansallispuiston ystävät ry. 145 s. Verkkajulkaisu: https://www.selkameranystavat.fi/joomla/images/Datat/MerikarhunKierros/Kokemenjoen_vesiliikenne_eri_aikoina_by_Kari_Mntyl_2_painos.pdf

Sandell, M. 2022. Satamat vaeltavat kohti merta – Kokemäenjoen varrelta etsitään nyt historiaan kadonnutta Santanenää. Verkkajulkaisu: <https://yle.fi/a/74-20040925>